

Elulood läti ühiskonna uurimise allikana

Baiba Bela

Teesid: Artiklis tutvustatakse Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti eesmärgi, teoreetilisi aluseid ja tegevust. Uurimisteemasid ning sellega seotud elulugude kogumist ja publitseerimist käsitletakse sotsioloogias viljeldavast biograafilisest vaatepunktist. Lähemalt tutvustatakse projekti uurijate töid. Kokkuvõttes hinnatakse Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti panust ning kitsamalt kogutud elulugusid kui läti ühiskonna uurimise ressursi.

Märksõnad: biograafiline meetod, elulood, kogumismeetodid, pärimuslik (suuline) ajalugu, sotsialismiuringud

Sissejuhatus

1990. aastate alguses oli elulugudel oluline roll Läti sotsiaalses elus nii uute identiteetide loomise ressursina kui ka allikana informatsiooni saamiseks ajalooliselt oluliste, kuid vähedokumenteeritud ja veel vähem uuritud sündmuste, näiteks küüditamise, vastupanuliikumise, dissidentluse kohta. Samuti sai esimest korda pärast nõukogude okupatsiooni vabalt kujundada vaadet elule Lätis 1920.–1930. aastatel ning rääkida välislätlaste kogemustest. Võttes arvesse eluloolise meenutamise intensiivsust sotsiaalses elus ja vajadust luua selline lähiajaloo tõlgendus, mis võtaks arvesse inimeste kogemuse, algatati 1990. aastate alguses Läti Teaduste Akadeemia filosoofia- ja sotsioloogiainstituudis Läti rahvusliku suulise ajaloo projekt (*Latvijas Nacionālā mutvārdu vēstures projekts*; vt ka <http://www.dzivesstasts.lv> – toim). Rohkem kui viieteistkümne tööaasta jooksul on loodud tähelepanuväärne elulugude arhiiv – ca 3000 säilikut – ning viidud läbi uurimistöö, mille tulemused on avaldatud enam kui 50 teaduspublikatsioonis Lätis ja välismaal.

Käesoleva artikli eesmärk on anda ülevaade Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti eesmärkidest, elulugude kogust ja senistest uurimustest. Tutvustamiseks laiemat teaduslikku konteksti, millesse paigutuvad ka biograafilised

uurimused Lätis, vaadeldakse kõigepealt biograafilise meetodi arengut sotsioloogias. Seejärel võetakse vaatluse alla Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti tekketingimused. Järgnevates alapeatükkides pööratakse tähelepanu projekti eesmärkidele, meetodivalikutele, elulugude kogule ning antakse ülevaade projekti teadurite peamistest uurimissuundadest ja publikatsioonidest. Lähemalt vaadeldakse uurimusi, mis on seotud eluloo uurimise ja suulise ajaloo metodoloogiaga, Läti elanike etniliste ja regionaalsete identiteetide probleemistikuga ning välis-läti identiteedi, kultuuri ja kogukondade ajaloo. Lõpetuseks võetakse kokku Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti panus ühiskonna uurimise ja hinnatakse projekti raames kogutud elulugude potentsiaali selle allikana.

Kontekst: biograafiline meetod sotsioloogias

1990. aastate alguses muutus seni marginaalne ja harvakasutatud biograafiline meetod tunnustatud lähenemisviisiks sotsioloogide ringkonnas Euroopas ja USAs (vrd Miller 2000; Roberts 2002) ning umbes samal ajal toimus see ka Lätis. Lätis oli see seotud riikliku iseseisvuse taastamise ja raudse eesriide langemisega. Teadlaskonnas süvenes huvi teooriate ja metodoloogiate vastu, mis nõukogu võimu tingimustes tundusid Lätis ideoloogiliselt vastuvõetamatud. Teisalt saabus Lätti ka elulugude jutustamise aeg: elulood kõlasid raadios, neid avaldati ajalehtedes, ajakirjades, raamatutes. Elulugude buum oli osa rahvuslikust liikumisest:

1980. ja 1990. aastate vahetusel täitsid elulood Lätis vähemalt kaht olulist sotsiaalset funktsiooni – mobiliseerisid etnilist eneseteadvust ja löid uusi individuaalseid ja kollektiivseid identiteete (Tisenkopfs 1993: 4).

1990. aastate alguses tuli üle vaadata ka ajalookäsitlus, sest nõukogude ajal kirjutatud ajaloo versioon tunnistati moonutatuks. Sel ajal määras lähiajaloo tõlgendust mitte akadeemiline ajalugu vaid suuline traditsioon ning isikliku kogemuse tunnistusi peeti täpsemateks ajaloodokumentideks kui nõukogudeaegse ideoloogiaga küllastatud ja tsenseeritud akadeemilist ajalugu. Mälestusjutustused löid ühise minevikukuvandi, milles domineeris kaks teemat: elu Läti Vabariigis enne Nõukogude okupatsiooni ja tunnistused kommunismi ajast, peamiselt totalitarismi kuritegudest ja vastupanust (Tisenkopfs 1993; vt ka Bela-Krūmiņa 2004a). Vajaduse koguda ja uurida elulugusid määras peamiselt nende lugude intensiivne käibimine sotsiaalses elus, nende oluline roll sotsialismijärgses argipäevas.

Läti sotsioloogidest kasutas esimesena biograafilist lähenemisviisi oma uurimustes etnilisest sotsialiseerumisest Tālis Tisenkopfs, pannes ühtlasi sellega aluse autobiograafilise arhiivi loomisele Lätis. 1993. aastal avaldas ta ajakirjas *Latvijas Zinātņu Akadēmijas (LZA) Vēstis* (Läti Teaduste Akadeemia Teataja) artikli “Elu ja tekst: biograafiline meetod sotsiaalteadustes”, milles esitas ülevaate biograafilise uurimisviisi ajaloost, arengust ja põhimõtetest ning tutvustas autobiograafiate arhiivi põhjal tehtavaid uurimusi (Tisenkopfs 1993). Alates 1990. aastate algusest on Läti elulugusid ning lugusid argielust ja kogemusest oma uurimustes analüüsinud ka sotsiaalanthropoloogid (Skultans 1998, Ķīlis 1998; Putniņa 2002; Lūse 2002).

Paralleelselt ülaltooduga ühinesid 1992. aastal tollases Läti Teaduste Akadeemia filosoofia- ja sotsioloogiainstituudis mõned humanitaar- ja sotsiaalteaduste spetsialistid ja taotlesid sotsioloogia-alast granti uurimusele “Rahvuslik suuline ajalugu: mudel ja tõlgendamine”, millest sai alguse Läti rahvusliku suulise ajaloo projekt. Projekti juhtis pikka aega professor *dr habil* Augusts Milts, uurimuse praktilise elluviimise eest kandis hoolt filoloog ja kultuuriuurija Māra Zirnīte.

Projekti eesmärgid ja ülesanded

Läti rahvusliku suulise ajaloo projekt (RSAP, teave projektist ja elulugude arhiivist leidub aadressil <http://www.dzivesstasts.lv>) toimib algatamisest 1992. aastal tänaseni. Projekti pikaajalised eesmärgid on jäänud suurel määral muutumatuks: dokumenteerida ja säilitada elulugusid kui ajastu subjektiivseid tunnistusi ning kasutada neid inimese ja ühiskonna uurimisel. Uurijate rühma on eri aegadel olnud kaasatud kuus kuni kümme inimest, kellest üks või kaks täidavad tehnilisi, elulugude arhiveerimise ja digitaliseerimisega seotud kohustusi.

RSAP eesmärgid ja ülesanded paigutuvad kahele väljale: humanistlikule, mille keskpunktiks on inimene, ja akadeemilise teaduse diskursiivsele väljale.

Professor Augusts Milts käsitleb suulist ajalugu uurimisviisina, milles ühendatakse eraldiseisev ja ühine, subjektiivselt tähtis ja paljude jaoks tähtis – inimene ja rahvas (Milts 1993, 2001). Ta võrdleb ajalugu mäluga, tänu millele inimene suudab tajuda elu strateegiliselt ja luua terviklikku isiksust, suulist ajalugu aga mäluga, mis on seotud elu põhiväärtustega ning võimaldab täpsemalt mõista rahva mentaliteeti ja läbielamisi. Nii professor A. Milts kui ka projekti toetajad on võrrelnud elulugude dokumenteerimist Krišjānis Baronsi läti rahvalaulude kogumisega. Nagu rahvalaulude kogu aitas näha rahva vaim-

seid rikkusi, nii näitab elulugude kogu rahva elu mitmekesisust ja loob hiljutise mineviku kujundit. Elulugude ära kuulamise vajadust on põhjendatud ka sügavalt humanistliku lähenemisega inimesele kui kordumatu kogemuse kandjale, kes tuleb ära kuulata isegi siis, kui sellest kogemusest saame õppida, et seda ei tohi korrata (Milts 2001: 36).

Prantsuse eksistentsialist, kirjanik Albert Camus on öelnud, et *inimesed elavad ja suudavad elada üksnes mõttega, et neil on midagi ühist, et nad võivad alati kokku saada* (Camus 1990). Suulist ajalugu ja elulugude uurimist saab käsitleda dialoogide ruumina, kus saavad kokku erinevatest ajastutest ja kohtadest pärit inimesed oma mitmekesiste kogemustega. RSAP uurija Dace K. Bormane on elulugusid ja nende uurimist iseloomustades kasutanud tsitaati ühest intervjuust (väljendatud hetkel, mil eluloo autor meenutas oma vanaisa kodukohta): *militaarsest seisukohast pole sellel mingit tähtsust, kuid igaviku seisukohast on küll* (Bormane 2006: 372). Üha sagedamini tuuakse esile elulugude dokumenteerimise ja uurimise tähtsusena selle inimesekesksust (vt nt Skultans 2007: 34).

Rahvusliku suulise ajaloo projekti eesmärk on esmalt dokumenteerida võimalikult palju tunnistusi lätlaste ja teiste Läti elanike igapäevasest elust kee- rulisel ja vastuolulisel 20. sajandil, salvestada nende sündmuste tajumist osalejate vaatevinklist. Teiseks eesmärgiks on säilitada elulugusid kui vaimset kultuuripärandit ja ajaloo suulisi tunnistusi uurimisallikatena, mis oleksid kättesaadavad teaduslikuks uurimiseks ja kasutatavad tulevikus. Projekti kolmandaks eesmärgiks on elulugude teaduslik analüüs. Projekti esimestel aastatel pöörati koostatavates publikatsioonides suuremat tähelepanu eluloo- uurimise metodoloogiale ja eluloolise materjali kirjeldamisele. Viimaste aastate väljaannetes on jõutud suuliste allikate probleemanalüüsini, keskendu- des näiteks identiteedi küsimustele ja sotsialismi-ajastu argipäeva uurimise- le. Projekti neljanda olulise ülesandena sätestati Teises maailmasõjas ja Nõu- kogude okupatsioonil lõhestatud läti rahvuse kogemuse taasloimimine (Zirnīte 1993). See tähendab, et elulugusid salvestatakse mitte ainult Lätis, vaid ka lätlaste diasporaades väljaspool Lätit. Ka hõlmab RSAP uurimuste ring pagu- luse temaatikat. Pikemalt saab RSAP tegevuse alguse ja elulugude kollekt- siooni loomise kohta lugeda inglise keeles Māra Zirnīte artiklis “Rahvuslik suuline ajalugu – muutuse-aja projekt” (Zirnīte 2006b).

Elulugude kogu

Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti kogus on praegu peaaegu 3000 biograafilist intervjuud. Mahukas elulugude arhiiv moodustab laia allikakogu, mis on kättesaadav teaduslikel eesmärkidel kõigile huvilistele, kes järgivad uurija eetika põhimõtteid ja loo autori määratud tingimusi eluloo kasutamiseks. Kogus leiduvaid biograafilisi intervjuusid kasutatakse ajalooteaduses, sotsioloogias, sotsiaalanthropoloogias, folkloristikas ja keeleteaduses erineva taseme teaduslikes uurimustes (bakalaureuse ja magistritöödes, doktoriväitekirjades, grandiprojektides) Lätis ja ka väljaspool. Katkeid valitud lugudest on tõlgitud inglise keelde ja need tehtud kättesaadavaks spetsiaalselt uurijate tarbeks koostatud kogumikus *Oral History Sources of Latvia: History, Culture and Society through Life Stories* (Suulise ajaloo allikad Lätis: ajalugu, kultuur ja ühiskond elulugudes, Zirņite & Hinkle 2003).¹

Projekti elulugude arhiiv on jagatud fondideks (vt tabel 1), mille kronoloogiline järjestus näitab elulugude kogu kujunemist. Elulugude juures olev lisainformatsioon näitab kogumise piirkondi, kogujaid, rahastajaid – pakkudes sellisena mitmekesisist taustateavet. Fondi moodustavad temaatilised kollekttsioonid (näiteks “Eakate elulood”, “Maja Riias”), RSAP osalejate tehtud intervjuud, Lätis korraldatud ekspeditsioonide käigus lindistatud elulood (hõlmates Läti kultuuriajaloolisi piirkondi Kuramaad, Latgalet, Zemgalet ja vähemal määral Vidzemet), väljaspool Lätit elavate lätlaste elulugude kollekttsioonid (milles tänu Ameerika lätlaste ühenduse suulise ajaloo projektile on kõige laiemalt esindatud USA) ning eraldi projekti teaduslike ja ühiskondlike toetajate poolt RSAPile üle antud kollekttsioonid (vt tabel 1). Peamiselt on elulugusid salvestanud projekti uurijad koos koolitatud abilistega, pidades silmas projekti eesmärgi. Omaette fonde moodustavad teiste projektide uurijate suulise ajaloo või elulooliste intervjuude salvestised (näiteks psühhiaatri Anita Tīmans-Kalns suulise ajaloo intervjuud, psühholoogi Solveiga Miežiņa ja ajaloolase Brigita Tumuša salvestised), samuti mitmed eraldiseisvalt loodud biograafiliste intervjuude kollekttsioonid (näiteks ajakirjaniku Dagmāra Vallena fond, ajalootudengi Mārtiņš Vespērs salvestised). Põhiliselt on need eluloointervjuud, mis tähendab, et inimene jutustab oma elusündmustest, korrastades neid oma valikul. Nendele lisanduvad suulise ajaloo intervjuud, milles intervjuueerijad suunavad vestlust kindlast küsimuste ringist lähtudes (näiteks Ameerika Lätlaste Ühenduse suulise ajaloo projekti materjalid, vt kogu kohta lähemalt Zirņite 2006a.)

Tabel 1. Lāti suulise ajaloo projekti elulugude kogu

Fond / temaatilised kollektsioonid:	Salvestiste arv:
RSAP salvestised Lätis:	
RPA lindistused Lätis: 1992–2007	402
“Maja Riias”: 1995–1996	17
“Pikaealised”: 1997	25
RSAP salvestused regionaalsetel ekspeditsioonidel Lätis:	
Skrīveri (koos A. Upītisega): 1995	26
“Lāti elulood”: 1996 (Auce, Jaunauce, Vadakste, Ruba, Turlava, Kuldīga Vestiena)	119
“Lāti elulood – Latgale”: 1997	96
Renda (koos Džims Steilijšiga): 1997	14
“Lāti elulood – Latgale”: 1998	147
“Lāti elulood – Vidzeme”: 1999	69
“Lāti elulood – Sēlija”: 2000	195
“Lāti elulood – Lōuna-Kuramaa”: 2001	162
“Lāti elulood – Ventspils”: 2002	255
“Lāti elulood – Alsunga”: 2003	51
Višķi: 2003	7
Alūksne: 2004	26
“Lāti elulood – Vārkava”: 2004–2005	223
Branti vald: 2005	8
“Turlava elulood”: 2006	67
RSA intervjuud väljaspool Lāti elavate lātlastega:	
USA JA Kanada: 1990	23
Lātlased Inglismaal: 1990–1992	22
Lātlased Norras: 1993–1996	20
Lātlased Rootsis: 1996, 2006–2007	52
Ameerika Lātlaste Ūhenduse suulise ajaloo projekt (ALA MV) “Elu paguluses”	249
Lātlased Mūnsteris: 2005	23
Lātlased Brasiilias: Brigita Tamuža lindistused	89
Teiste projektide uurijate salvestused:	
Psūhholoogi Solveiga Mieziēte intervjuud paguluses: 1970. aastad	66
Dr Anita Tīmans Kalnsi elulointervjuud: 1990–1996	93
Ūppetōo raames tehtud:	
Dace Bejeceka intervjuud Neretas: 2000	18
Mārtiņš Vespersi intervjuud Laža vallas: 2004–2006	45

Varia:

Eraisikute salvestised: 1986–1990	19
Dagmara Vallena intervjuud USA: 1975–1992	85
Riia Kommertsikooli kasvandike salvestised: 1996–1997	43
Kultuur, 1960.–1970. aastad: Ināra Kaija Eglīte kogu	20
Juris Podnieksi filmi “Laskurite tähtkuju” intervjuud: Dainis Grīnvaldsi kollektsioon	27
Lāti Ülikooli raamatukogunduse ja informatsiooni osakonna üliõpilaste salvestised	21
Jānis Čakarsi intervjuud	7

Uurimistöö

Rahvusliku suulise ajaloo projekti uurijad on tegelnud nii biograafilise meetodi ja selle kasutamise seotud probleemide kui ka jutustuste analüüsiga. Projekti esimestel aastatel pöörati suurt tähelepanu suulise ajaloo uurimise tähtsuse põhjendamisele, biograafilise meetodi kirjeldamisele ja elulugude analüüsi võimaluste tutvustamisele Läti teadlastele. 1990. aastate teisel poolel ilmusid esimesed allikaanalüüsid. Praeguseks on avaldatud juba üle poolesaja publikatsiooni erinevates artiklikogumikes ja teaduslikes ajakirjades nii Lätis (näiteks *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, *Letonica*) kui ka väljaspool Lätit (näiteks ajakirjades *Acta Baltica*, *Pro Ethnologia*, *Elore*, *Suomen Anthropologi* jt). On välja antud kaks artiklikogumikku, mis on täielikult pühendatud biograafilistele uurimustele: *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture* (Peegel. Läti suuline ajalugu, Zirnīte 2001b) ja *Spogulis II. Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība* (Peegel II. Elulood: ajalugu, kultuur, ühiskond, Zirnīte 2007b). Uurimuste ja publikatsioonide peamised teemad on: elulugude ja suulise ajaloo uurimise spetsiifika ja metodoloogia; Läti elanike etnilised, ajaloolised ja regionaalsed identiteedid; välis-lāti kogukonnad, identiteedid ja kultuur; argi-ajaloo ja sotsialismiajastu ajaloo problemaatika; traditsiooniline kultuur ja tänapäeva folkloor.

Eluloo uurimise metodoloogia ja suulise ajaloo spetsiifika oli ajalisel esimene oluline RSAP publikatsioonide teema.² Esiteks tutvustati Läti akadeemilistes ringkondades suulist ajalugu ja biograafilist meetodit sotsioloogias. Teiseks oli vaja mõtestada olemasolevaid teadustraditsioone, metodoloogiaid ja teoreetilisi lähtealuseid, et luua oma lähenemisviis.

Professor Augusts Milts on oma publikatsioonides vaadelnud mitmeid olulisi suulise ajaloo aspekte, selle humanistlikku põhjendust ning potentsiaali

täiendada ja demokratiseerida akadeemilist ajalugu. Ta on mõtestanud suulist ajalugu “ajaloona altpoolt”, inimese ja rahva läbielamiste ajaloona. Elulugusid on ta iseloomustanud rikkaliku faktimaterjalina, mis lisaks on ka kasvatav ja hariv, ja mis sunnib ka elulugude kuulajat üle vaatama oma elu, tegevuse motiive ja väärtusi (Milts 2001). A. Milts on eriti rõhutanud väärtuste küsimust ja vaadelnud väärtuste uurimise võimalusi elulugudes (Milts 1996, 2001).

Maruta Pranka on pühendunud elulugude uurimise võimalustele sotsioloogias (Pranka 2001, 2002). Ta viitab, et biograafilise uurimisviisi eelised sotsioloogilistes uurimustes ilmnevad vähemalt kolmel juhul. Esiteks, sotsiaalsete protsesside uurimisel kiirete muutuste tingimustes, mil uurija asub ise transformatsioonide kontekstis. Teiseks, inimeste elu vastuoluliste ja varjatud aspektide uurimisel. Kolmandaks, argielu võrdlevas uurimises erinevates ühiskondades. Sotsioloogi huvitab indiviidide tegevuse sotsiaalne kontekst, tegevuse tingimused, konfliktid ja võimudünaamika. M. Pranka järgi võimaldab elulugude sotsioloogiline uurimine – erinevalt kvantitatiivsetest meetoditest – saada ülevaadet sellest, kuidas mõistetakse ja tõlgendatakse individuaalselt sotsiaalseid nähtusi, protsesse ja probleeme. Oma artiklites heidab autor pilgu ka empiirilistele uurimustele, neist uurimus “Kodumaja” on otseselt seotud RSA projektiga (vt ka Pranka 2001 ja artikkel käesolevas ajakirjanumbris).

Ka käesoleva artikli autor on käsitletud elulugude uurimist suulises ajaloos ja biograafilise meetodi eripära sotsioloogias, sh suulise ajaloo tekkimist akadeemilise distsipliinina, suulise ajaloo uurimuste temaatikat ja lähenemise spetsiifikat (Bela-Krümiņa 2002a, 2004b, 2006a, 2006b, 2007a). Väitekirjas *Dzīvesstāsti kā sociāli vēstījumi* (Elulood kui sotsiaalsed infokandjad, Bela-Krümiņa 2004b) on tema põhitähelepanu biograafilisel meetodil sotsioloogias, selle arengul, meetoditel ja teoreetilistel põhjendustel, sh eriti narratiivianalüüsil, mida on kasutatud väitekirja empiirilises osas. Artiklis “Lugu ja tegelikkus” (Bela 2007b) vaagib autor suulise ajaloo uurimustes olulist probleemi – reaalsuse narratiivset konstruktsiooni elulugudes, jutustuse ja faktide suhete küsimust. Selles artiklis ta käsitleb tegelikkuse mõistet suulise ajaloo kontekstis, sh kaht olulist lähenemist (positivismi ja konstruktivismi) tõesuse ja reaalsuse interpreteerimisel sotsiaalteadustes, ning esitluse ja faktide suhteid biograafilises allikas ühe eluloo näitel.

Edmunds Šūpulis on vaadelnud suulise ajaloo kui teadusdistsipliini tekkimise sotsiaalseid ja kultuurilisi eeltingimusi, selle seotust postmodernismi intellektuaalsete voolude ja kontseptsioonidega. Oma artiklis (Šūpulis 2006) vaagib ta kriitiliselt suulise ajaloo võimalusi, analüüsib selle meetodi eeliseid ja riske.

Läti elanike etniliste, ajalooliste ja regionaalsete identiteetide problemaatika on ajaliselt järgmine oluline RSAP uurimis- ja publitseerimisvaldkond. RSAP uurimustes püütakse teadvustada ja analüüsida argielus spontaanselt toimuvaid kollektiivse identiteedi kujunemise protsesse. Suulise ajaloo ja biograafilise lähenemisega aktualiseeritakse argikultuuri ja sotsiaalse elu küsimusi, mis aitavad mõista erinevaid kollektiivseid identiteete (rahvuslikku, etnilist, regionaalset), nende tekkimise tingimusi ja kultuuri pärandatavust Lätis viimase saja aasta vältel. Elulugude analüüs ja identiteediproblemaatika uurimine toetub sotsiaalteaduslikele teooriatele, mis rõhutavad identiteete kui sotsiaalselt ja ajalooliselt konstrueeritud nähtusi.

Läti elanike etniliste identiteetide uurimisel on oluline Māra Zirņite uurimus liivlastest (Zirņite 2000, 2001c, 2002). M. Zirņite on märkinud, et kuigi liivlased on üks muistsetest Läti põlisrahvastest, puudub nende kohta seni kokkuvõtlik käsitlus:

need, kes on erinevate huvide tõttu tahtnud süveneda liivlaste etnilisse, sotsiaalsesse ja kultuuriajalosesse, on pidanud otsima algallikaid kultuurikandjate endi juures, nende elukohtades ja hajali asetsevates arhiivides. Seni, kuni teadmised ei ole korrastatud süsteemselt, on mõned liivi kultuuri ja ajaloo küsimused esile tõstetud, mõningaid pole aga üldse vaadeldud. Endiselt on liivlaste keel ja etnilised omadused paremini uuritud Soomes ja Eestis (Zirņite 2000: 84).

M. Zirņite annab ülevaate liivlaste suulise ajaloo allikatest, korrastades teemaatilisel jutustuste fragmente ja lisades kommentaare. Ta teeb sissevaateid jutustesse, mis kõnelevad Esimese maailmasõja aegsest pagulusest ja tagasi-pöördumisest Lätti; pere- ja suguvõsapärimusse; lugudesse liivlaste juures ekspeditsioonidel käinud soome ja eesti teadlastest; jutustustesse liivlaste kõrgajast Läti iseseisvuse ajal; majapidamisse ja olmesse (argielu, tavad, meeste ja naiste roll peres jms). Ta pöörab tähelepanu ka Teise maailmasõja ja sõjapõgenike kujutamisele elulugudes ning näitab, milline on jutustajate vaatepunkt nõukogude võimu poliitikale rannäärsetes kalurikülades (Zirņite 2000, 2001c, 2002). Māra Zirņite on uurinud ka identiteediküsimusi Sēlija piirkonnas lindistatud elulugudes (Zirņite 2001a).

Ajakirja *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 2005. aasta 5. numbris on avaldatud kuue RSAP uurija artiklid, milles analüüsitakse regionaalset identiteeti. Māra Zirņite analüüsib seda Rucava ekspeditsiooni materjalide põhjal, toetudes saksa filosoofi Thomas Loeri seisukohtadele regioonide sotsiaal-kultuurilisest uurimisest. Selle uurimisviisi juures on regionaalse identiteedi kesksed markerid keel, väljendusviis ja esitus. Elulugude uurimisel tuleb fookusse tuua ka see, kuidas peegeldub eluloos kultuuriline ja sotsiaalpoliitiline kesk-

kond ning see, kuidas inimesed ise teadvustavad ja väljendavad regionaalset identiteeti. M. Zirnīte heidab pilgu kahe jutustaja elule, millest jutustamise keeles ja jutustatavas kogemuses ilmnevad elamise aja ja koha iseärasused (Zirnīte 2005a). Artiklis “Kohaidentiteet suulise ajaloo vaatepunktist” (Zirnīte 2005c) vaatleb autor koha-uurimise ja suulise ajaloo kokkupuutepunkte, keskendudes sedapuhku kontseptuaalsetele küsimustele ilma elulooanalüüsi ja konkreetsete näideteta.

Käesoleva artikli autor on käsitlenud kohaidentiteeti Ances lindistatud elulugude põhjal, kontseptualiseerides regionaalset identiteeti pikaajalise sotsiaalse, ruumilise ja ajaloolise fenomenina, mida mõjutavad ühiskonnas toimuvad sotsiaalsed protsessid ja mille tajumine võib ühe regiooni piires rühmiti erineda. Autor vaatleb, kuidas tõlgendavad inimesed intervjuudes oma kokkukuvuluvust Kuramaaga ja seal oleva koduvallaga ning kuidas näeb sama kokkukuvuluvust väljastpoolt tulnud vaateleja. Autor küsib, kas ja kuidas need vaatepunktid – seesmine ja välimine – kattuvad ja mis osas erinevad (Bela-Krūmiņa 2005a).

Regionaalse identiteedi problemaatika seisukohast on oluline artiklikogumik *Suitu identitāte* (Suitide identiteet, Kursīte 2005), mis koondab uurimusi Läti lääneosas Kuramaal asetseva suitide regiooni³ identiteedi eri aspektidest. Māra Zirnīte annab kogumikus ülevaate suitide alal salvestatud eluloointervjuudest: salvestiste hulk, intervjuueerimismetoodika, intervjuueeritud inimeste demograafilised karakteristikud, intervjuude temaatika; samuti pakub ta lugejale võimalust heita pilk mitmele intervjuukatkele (Zirnīte 2005b). Dagmāra Beitnere analüüsib enesekirjelduse ja enesemõistmise ülesehitust suitide piirkonnas lindistatud elulugudes, pöörates tähelepanu lugude keekekasutusele, struktuurile ning süžeele, selles leiduvatele motiividele ja kujunditele, samuti väärtustele, traditsioonidele, usundile ja usule. D. Beitnere toob esile nii negatiivsed enesekirjeldused kui ka enesekirjeldamise positiivsed, kangelaslikkust, iseseisvust ja julgust näitavad aspektid (Beitnere 2005). Ieva Garda ja käesoleva artikli autori artiklites analüüsitakse elulugusid tänapäeva folkloori uurijate positsioonidelt. Baiba Bela vaatleb traditsiooni ja loomingu elemente Alsunga pulmalugudes (Bela-Krūmiņa 2005b). Ieva Garda analüüsib suitide piirkonnas salvestatud elulugusid folkloristlikust aspektist, jälgides, kuidas tõmmatakse piire omade ja võõraste vahele, kasutades peamiselt religioonil (suitid on erinevalt ümbruskonna elanikest katoliiklased) ja territooriumil põhinevaid toetuspunkte (Garda 2005). Dace Bormane artikli analüüsi keskmes on jutustatav identiteet Piltenes ja selle ümbruse elulugudes. Ta toetub filosoof Paul Ricoeuri kontseptsioonile jutustavast identiteedist, milleni inimene jõuab jutustamise vahendusel, ning sedastab, et uurija omakorda peab analüüsiprotsessis pöörama tähelepanu paljudele seostele püsiva ja muutuva

vahel identiteedis. Autor eeldab, et elulugu väljendab identiteeti, ning vaatleb mõningaid elulugudes tuvastatud süžeesid: kolhoos kui sotsiotoop, väikelinn kui moraalne norm ja paiksus nomaadielu vastandina (Bormane 2005a). Maruta Pranka vaatleb identiteeti regionaalse arengu kontekstis, pöörates tähelepanu kultuuriajaloolisele identiteedile kui ressursile piirkonna majanduslikus arengus ja regiooni kultuuripoliitika loomisel. Ta keskendub ajaloolise kogemuse tähtsusele ja asukohakujundile seoses Vene ja Rootsi aja kogemustega. Autor käsitleb elulugusid ressursina regioonide unikaalsuse mõistes, ressursina regiooni kuju(nda) loomisel ning ressursina elanike identiteedi tugevdamisel ja eneseteadvuse tõstmisel (Pranka 2005).

Regionaalse identiteedi analüüsis rääkides tuleb märkida ka artikleid, mis käsitlevad Läti idaosas Latgales asuvat Vārkava piirkonda. Ieva Garda on pööranud tähelepanu tänapäeva folkloori ja suulise ajaloo kokkupuutealal asuvatele isikliku kogemuse juttudele, analüüsinud neis avalduvat folkloori ja jutustajate repertuaari (Garda 2008). Dagmāra Beitnere on analüüsinud elu piir-olukordade lugusid lindistatud materjalis, süüvides tõsisemalt kahte elulukku. Lugude sisuanalüüsil keskendub ta süžeedele ja teatud väljenditele, mis tähistavad läti olmes ja kultuuris problemaatilisi küsimusi. Samuti puudutab ta jutustaja ja uuriija keerulisi suhteid välitöö käigus ja hiljem, juba lindistatud materjaliga töötamisel (Beitnere 2008).

Dagmāra Beitnere kaitses oma uurimuse eneseviitamisest inimeste elulugudes ja enesenägemuses 2003. aastal väitekirjas *Pašreference latviešu kultūras paradigmā (20. gadsimta 20.–40. un 90. gadi līdz mūsdienām)* (Eneseviitamine läti kultuuri paradigmas 20. sajandi 20.–40. aastatel ja 1990. aastatest tänapäevani). Autor tugineb Niklas Luhmanni süsteemiteooriale ja Margareth Archeri metafoorile narratiividest ühiskonnas kui rõivaõmblustest ning analüüsib läti kultuuris olulist eneseviitamist “meie – talurahvas”. Uuriija otsib vastuseid küsimusele, miks kasutati 19. sajandi rahvuslikus ärkamisaja-liikumises tekkinud ideid aktiivselt veel 20. sajandil ning 20. ja 21. sajandi vahetusel. D. Beitnere alustab diskussiooni, kuivõrd vastab 19. sajandi talupojakultuuriga seotud eneseviide tänapäeva diferentseeritud ja ebaühtlasele ühiskonnale, kui suurem osa elanikkonnast asub pealegi linnades. Läti 20. sajandi ühte olulisimat identiteeti, hariduspüüdeid käsitleva uurimuse esimesi tulemusi tutvustab ta artiklis “Muutuva identiteedi kujunemise asümmeetria” (Beitnere 2006a). Uurimuse eesmärk on mõista, milliseid eneseviiteid võib kohata läti teadlaste elulugudes.

Läti identiteet ja kultuur väljaspool Lätit on uurimisteema, mis on fookuses olnud rahvusliku suulise ajaloo projekti algusest peale. Väljaspool Lätit elavate lätlaste elulugude dokumenteerimine on integratsiooni soodustav

samm, mis taasühendab Nõukogude okupatsiooni ja Teise maailmasõja tulemusena lõhestatud rahva kogemuse. Elulugude analüüs võimaldab mõista paguluse ajalugu, rahvusliku identiteedi säilitamist ja edasiandmist ning hinnata iseseisvuse taastamise mõju lätlaste disporaadele.⁴ Üks esimesi publikatsioone lätlaste kogemusest väljaspool Lätit on Arta Savdona artikkel “Norra lätlaste elulugudes”. Autor kirjeldab Norra lätlaste elutrajektoore ja kohanemist eluga võõrsil, vaatab identiteedi säilitamise ja assimilatsiooni küsimusi. Ta edastab ka mitu üsna dramaatilist ja emotsionaalselt väljendusrikkast elulookatket, mis kirjeldavad teekonda Lätist Norrasse (Savdona 2001).

Käesoleva artikli autor on uurinud Rootsi lätlaste diasporaad ning pööranud tähelepanu identiteedi mitmekesisusele ja kultuuri tähtsusele läti identiteedi alalhoidmisel ja edasiandmisel pagulusaastail. Nende teemade kohta on ta avaldanud mitu publikatsiooni erinevates artiklikogumikes, neist olulisimad ajakirjas *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* (Bela 1997) ja artiklikogumikus *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte* (Pagulus. Kultuur. Rahvuslik identiteet; Kļaviņa & Brancis 2004) (Bela-Krūmiņa 2004a). Artiklis “Identiteedi mitmehäälsus Rootsi lätlaste elulugudes” annab autor esmase temaatilise ülevaate elulugudest (Bela 1997) ning artiklis “Kultuuri roll läti identiteedi alalhoidmisel ja edasiandmisel paguluses” pakub kontseptuaalse lähenemise identiteedi analüüsile. B. Bela pöörab tähelepanu keele ja jutustamise rollile pagulaskultuuris, ühiskondlikule elule ja õpingute võrgustikule lätluse kasvatamisel. Teoreetilist tuge pakub Anthony Smithi rahvusliku identiteedi kontseptsioon, mille järgi rahvuslikku identiteeti konstitueerivad aspektid on keel, ajalugu, traditsioonid, ideoloogia, kunst ja ettekujutused väärtustest. Artiklis käsitletud elulugude analüüs näitab, et etnilist identiteeti säilitatakse ja antakse tulevastele põlvetele edasi nendel juhtudel, kus erinevatest kultuuri-aspektidest on moodustunud eriline eluviis, ja üksikisikud leiavad motivatsiooni paguluse ideoloogiast – hoida Lätit väljaspool Lätit (Bela-Krūmiņa 2004a). Praegu on autoril töös artikkel “Mitmehäälnelne identiteet: lätlased Rootsis” ajakirjale *Humanities and Social Sciences. Latvia*, et valitud elulugude põhjal selgitada, kuidas konstrueeritakse läti identiteeti.

Eelpoolkäsitletud kogumikus *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte* (2004) on avaldatud ka Māra Zirnīte artikkel “Kultuuriidentiteedi individuaalsed aspektid suulise ajaloo kogus” ning Ameerika Lätlaste Ühenduse suulise ajaloo projekti juhataja Maija Hinkle artikkel “Läti identiteet ja pagulaskultuur Ameerika lätlaste elulugudes”. Māra Zirnīte annab ülevaate erinevates välis-lätlaste kogukondades salvestatud elulugudest, iseloomustab suulise ajaloo intervjuude allikaspetsiifikat ning diskuteerib läti rahvuse kontseptsiooni ja tänapäevase diskursuse üle. Suulise ajaloo ja elulugude uurimise olulisimaks tähendusks hindab ta mastaapseid ajaloosündmusi, mis on muutnud asjade tavalist

korda ja viinud inimeste elud täiesti ootamatutesse suundadesse (Zirnīte 2004). Maija Hinkle võtab oma artiklis vaatluse alla pagulasidentiteedi seisukohalt olulised küsimused. Elulugudes peegeldub paguluse kultuurielu ja need on märkimisväärsed allikad lähiajaloo sündmuste ja paguluse sotsiokultuuri uurimisel, ühtlasi on elulugudel ühiskondlik ja hariv funktsioon. Ta analüüsib peamiselt põhjusi, miks inimesed soovisid jääda lätlaste ühiskonda pagulusaastail ning miks nii paljud ei pöördu tagasi Läti nüüd, kui Läti on vaba (Hinkle 2004). Artiklis “Ameerika lätlased nõukogudejärgsel ajal: tagasituleku kultuurilised tegurid suulise ajaloo intervjuudes” käsitleb M. Hinkle nimetatud küsimust juba laiemalt (Hinkle 2006a, 2006b).

Ieva Garda vaatleb artiklis “Nõukogude totalitaarse süsteemi diskursus Rootsi lätlaste elulugudes” (Garda 2006) suulise ajaloo võimalusi, mõistmaks totalitaarse süsteemi mõju üksikisiku elule 20. sajandi Lätis. I. Garda analüüsib totalitarismi peegeldumist elulugudes: need on lood 1940. ja 1941. aasta sündmustest, mis ajendasid paljusid suunduma pagulusse, ning sellest, kuidas Läände põgenenud külastavad Nõukogude Lätti ja kirjeldavad totalitaarse süsteemi välismaalastele rakendatud kontrollimehhanisme. Katked kahest eluloost lubavad osa saada sündmuste käigust ja pealtnägijate tunnetest.

Argielu ja sotsialismiperioodi uurimise problemaatilised aspektid on järgmine käsitletav rahvusliku suulise ajaloo projekti tegevusvaldkond. Siin on valitud mikrosotsioloogiline perspektiiv, kus elulugude kaudu uuritakse 20. sajandi protsesside keerukust ning väärtuste edasandmise ja muutumise viise ühiskonnas. Näiteks 1995. aastal alanud linna argielu uurimisprojekti “Kodumaja” fookuses on ühe Riia elumaja elanike elulood: uuritakse nende elutrajektore, mis illustreerivad olulisi muutusi Riia elanikkonna kogemuses alates 1930. aastatest.⁵ Selle uurimuse eesmäärke, allikaid ja mõningaid järeldusi iseloomustab Maruta Pranka artiklis “Suulise ajaloo meetod sotsioloogias”. Artiklis vaatleb ta 20. sajandi ajalooliste sündmuste tõlgendust majaelanike lugudes ja seostab individuaalsed biograafiad sotsiaalsete, poliitiliste ja majanduslike muutustega Lätis. Autor viitab, et kodumaja analüüsi on võimalik teostada kolmes kihis, asetades fookusesse vastavalt kas maja ajaloo, elanike kollektiivse biograafia või individuaalsed elukäigud; samuti joonistab ta välja mitu uurimuse temaatilist liini (Pranka 2001). Eesti keeles saab “Kodumaja” uurimusega tutvuda Dace K. Bormane artiklis “Kodu elu topograafias” (Bormane 2001, vt sama inglise keeles Bormane 2002).

Esimeste nõukogude võimu aastate argiajaloo analüüsiga on käesoleva artikli autor tegelnud artiklis “Argipäeva ajalugu: uurimisvõimalused elulugudes”, mis on avaldatud ka inglise keeles (Bela-Krūmiņa 2006a, 2006b). Artiklis postuleeritakse suuline ajalugu uurimisväljana ja elulood uurimisallikatena, et

seejärel analüüsida argielu strateegiaid nõukogude võimu esimesel aastakümnel Lätis, tuginedes Vadakstes ja selle ümbruses salvestatud põllumeeste elulugudele. Tähelepanu pööratakse muutuste astmelisusele ja strateegiatele, kohanemaks ühelt poolt uue korraga ning teiselt poolt säilitamiseks Läti Vabariigi ajal väljakujunenud maailmavaadet, väärtusi ja argipäeva tavasid. Vaadeldakse erinevaid kohanemisstrateegiaid, mis on seotud elementaarsete ellujäämisvajadustega: kuidas erakordse vaesuse, talupidamise piirangute ja kaupade defitsiidi tingimustes muretseda toitu ja riideid, kuidas tagada turvalisus totalitaarse režiimi rängimatel aastatel. Autor pöörab tähelepanu nii passiivsetele kui ka aktiivsetele jätkuvuse hoidmise strateegiatele: poliitikast kõrvalhoidmine elus ja isegi jutustuses, religioosete traditsioonide jätkamine, osalemine nõukogudevastases liikumises. Argipäeva uurimisega on alustatud juba autori varasemates töödes, esitades küsimuse erinevatest ajaloo tajumise ja elu peegeldamise võtetest (Bela-Krūmiņa 2001, 2002b) ning ellujäämisstrateegiatest radikaalsete sotsiaalsete muutuste tingimustes (Bela-Krūmiņa 2003).

Argiajaloo problemaatika analüüsiga tegelevad RSAP uurijad ka artiklikogumikus *Kultūra un vara. Raksti par valodu, literatūru un tradicionālo kultūru* (Kultuur ja võim. Artiklid keelest, kirjandusest ja traditsioonilisest kultuurist, Kursīte & Stauga 2006), milles keskendutakse võimule, vastupanule ja allumisele. Võimuküsimusi käsitletakse kogumiku eri artiklites mitte ainult poliitiliste sündmuste, riigikordade ja sõjaliste konfliktide kontekstis, vaid ka kontrollina oma elu üle ja vastupanuna elu poolt pealesurutud oludele. Samas kogumikus analüüsib Dagmāra Beitnere elulugusid, mis keskenduvad vastupanule ja julgusele mitte alluda võimule. Tema järgi esitab enamik lätlasi oma elu lugu kui väliste tingimuste poolt pealesurutud stsenaariumi, peegeldades end ohvrina. Seda olulisemaks peab autor tähele panna ka kangelasjutte, mis esindavad teistsugust ühiskonna enesekuvandit ja arusaamist endast. Viitamine enesele on tegevuse soodustaja, ja elulugude analüüs näitab ilmekalt, et jutud osundavad ka põlvest põlve sarnastele käitumismallidele. Vastupanuteemat käsitleb D. Beitnere peamiselt poliitilises kontekstis: suguvõsas talletatud jutud vastupanust 1905. aastal, inimlikkuse nimel tegutsemine Teise maailmasõja keerulistes oludes, osalemine vastupanuliikumises nõukogude võimu poolt okupeeritud Lätis. Samas käsitleb ta vastupanu all ka argielu rutiiniga toimetulekut (Beitnere 2006b).

Samas kogumikus vaatlevad Baiba Bela ja Kristīne Rubina võimu ja argielu kokkupuudet eluloos, mille autor on 1940.–1950. aastail olnud põllumees, miilits, leegionär, desertöör, metsavend, spekulant ja vang, püüdes igas olukorras säilitada kontrolli oma elu üle. Elulooanalüüsis tuuakse esile totalitaarse režiimi poolt kasutatud võimu erinevaid vorme ja nende vastupanu viise (Bela & Rubina 2006). Māra Zirņite pühendub oma artiklis samuti ühe eluloo analüüsi-

le, näidates allumise ja vastupanu keerulist dünaamikat ja konflikte. Ta näitab jutustustes täiskasvanute võimu lapse üle, mis toob kaasa lapse seesmise vastupanu, kuid välise allumise; militaarset võimu, mis allutab ning seejärel annab privileege; ning poliitilist võimu, millele allutakse hirmu olukorras, kuid hingepiinadega (Zirnīte 2006c).

Sotsialismiajastu ajalugu suulise ajaloo perspektiivist on kahe artikli fookuses ka Läti ajaloolaste komisjoni sariväljande 20. köites *Latvija un Austumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados* (Läti ja Ida-Euroopa 1960.–1980. aastail, 2007). Artiklis “Suulise ajaloo tunnistused vastuolus 1960.–1980. aastate ajakirjandusega” keskendub Māra Zirnīte ajakirjandusele ja elulugudele kui kahele informatsiooniväljale, mille samaaegsel vaatlemisel saab mitmekesisemalt käsitleda nõukogude argipäeva ajalugu. Ta kõrvutab ajakirjanduses olemasolevaid ja puuduvaid teemasid elulugudes esitatuga ning võrdleb kattuvate teemade puhul ajakirjandusretoorikat elulugude sõnakasutuse ja väljendusviisiga. Autor näitab, et tänapäeval salvestatud elulugudes on teatud teemadest kõneldes talletunud omaaegne nõukogude retoorika (Zirnīte 2007a).

Samas kogumikus on Edmunds Šūpulis artikkel “Mälestuste poliitika: hinnang küpse sotsialismi ajale elulugudes”, kus autor märgib, et nn hilist nõukogude perioodi iseloomustatakse elulugudes lühidalt ja tagasihoidlikult, jättes selle ajavahemiku rõhutamata, kui see ei seostu mõne isiklikult väga olulise sündmuse või tänapäeval eriti rõhutatud kogemusega (näitena analüüsib autor 1980. aastate dissidendi elulugu). E. Šūpulis räägib mälestusjuttude tekkimise problemaatikast, vaadeldes teemasid ja süžeesid mälestustes nn sula- ja stagnatsiooni perioodidest ja analüüsides põhjusi, miks mälestused konstrueeritakse just sellisel moel. Elulugude analüüsist joonistub välja pilt, milles hiline nõukogude periood on positiivne, võrreldes nii varasema kui ka hilisema ajaga. Viimast tingivad majanduslikud muutused maaelus. Autor püstitab hüpoteesi, et 1960.–1980. aastate mälestuste puudumine elulugudes võib olla seotud kokkuleppe puudumisega ühiskonnas (Šūpulis 2007).

Dagmāra Beitnere analüüsib valdkonda, mis on tavaelus väga esil, kuid leiab harva akadeemilist käsitlust – see puudutab tundeelu. Artiklis “Armastuse teema elulugudes” (Beitnere 2007) keskendub ta poolesaja haritlase eluloole, tuginedes küsimusele, kuivõrd räägivad lätlased armastusest, milline koht on elulugude süžees eraldatud tunnete. Autor jõuab järeldusele, et see ei ole kõneldav teema. Ta näitab, et tundeelu väljendamine rahvalauludes ja kirjan-duses ei paku eeskujusid tunnete sõnastamiseks.

Vähem viljeldavad lähenemisviisid nagu **klassikalise ja tänapäeva rahvaluule elemendid elulugudes, eluloo kui narratiivi analüüs, ruumikogemus ja sellest jutustamine, nimelood** jms, jäävad selle artikli vaatlusalast välja. Uurimused nendes suundades laiendavad tunduvalt sotsioloogi-

list diskursust, luues interdistsiplinaarseid kohtumispunkte: näiteks kokkupuutes tänapäeva folkloristika traditsioonidega (Baiba Bela ja Ieva Garda publikatsioonides)⁶ või filosoofiliste diskursustega (Dace Bormane publikatsioonides)⁷.

Lõpetuseks

Läti rahvusliku suulise ajaloo projekti panust ühiskonna uurimisse saab hinnata mitmest aspektist. Loodud on elulugude arhiiv, mis moodustab ulatusliku ja uurijatele kättesaadava allikabaasi ja on seega oluliseks ressursiks ühiskonna uurimisel. Põlvkondade vahetumisel kasvab arhiivi väärtus aina enam, sest salvestised säilitavad tunnistusi, milles hõlmatud temaatika on spetsiifiline ega ole sellisena olemas üheski teises allikas. Projekti tulemusena on biograafiline meetod ja suuline ajalugu kinnistunud Läti teaduselus akadeemilise traditsioonina. Saavutatud on tõsiseltvõetav kogemus biograafilise uurimise viisi teooria ja metodoloogia, võimaluste ja rakendamise alal. Noorte teadlaste kaasamisega uurimistöösse ning suulise ajaloo ja biograafilise meetodi lülitamisega kõrgkoolide õppeprogrammidesse tugevdatakse ja laiendatakse pädevate spetsialistide ringi ja tagatakse põlvkondade järjepidevus teaduses.

Projektiliikmete uurimused on suunatud pikaajaliste sotsiaalsete ja kultuurialaste muutuste analüüsile, tõstes fookusse sündmustes osalejate vaatevinkli ning asetades selle laiemasse sotsiaalsete suhete ja kultuurimuutuste konteksti. Suulise ajaloo uurimused on huvitavad mitte ainult akadeemilistele ringkondadele vaid ka laiemalt.

Tõlkinud Valts Ernštreits

Kommentaariid

¹ Huvilised saavad registreeruda kasutajaks Läti suulise ajaloo uurijate assotsiatsiooni kodulehel <http://www.dzivesstasts.lv> ning võtta ühendust RSAP uurijatega, kes annavad põhjalikku teavet kollektiooni kohta ning võivad pakkuda uurimuste tarbeks elulookatkete tõlkeid.

² Sellel teemal vt järgnevate autorite publikatsioone läti keeles: Milts 1993, 1996, 2001; Zirnīte 1993; Bela-Krūmiņa 2002a, 2006a; Pranka 2002; Šūpulis 2006.

³ Suitide piirkonna moodustavad Alsunga, Jūrkalne, Gudenieki ja Basi vald.

⁴ Läti iseseisvus tõi kaasa radikaalseid muutusi mitte ainult inimestele Lätis, vaid ka välis-läti kogukondadele, tõstes esiplaanile küsimusi identiteedist, uutest elu-eesmärkidest ja tegevusvormidest.

- ⁵ Projekti “Kodumaja” esimesed tulemused on avaldatud väikeses konverentsikogumikus *Māja/mājas: pagātnes atmiņas – nākotnes vīzijas* 1998. aastal. Artiklid on vaid kahe-kolme lehekülje pikkused, sellepärast pole neid siin kirjandusloetelus eraldi esitatud. Praegu jätkavad uurimusega Maruta Pranka ja Ginta Elksne.
- ⁶ Inglise keeles on kättesaadav mõlema autori ühisartikkel (Bela & Garda 2008), mis keskendub paralleelidele läti kirjanduslike ballaadide ja isikliku elukogemuse peegeldamise vahel elulugudes.
- ⁷ Inglise keeles on kättesaadavad kaks artiklit (Bormane 2002, 2005b). Eriti tuleks osundada autori varasemale artiklile “The Logos of Space as Cultural Paradigm in Thinking of Life” (Bormane 2007), milles on lühidalt tähistatud ruumi diskursus filosoofias ja vaadeldud ruumi kontseptuaalset tähendust elukogemuses ja jutustustes elu kohta.

Kirjandus

Beitnere, Dagmāra 2005. “Ē-novada” identitāte: pašizpratne un pašapraksts. Kursīte, Janīna (toim). *Suitu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 10–20.

Beitnere, Dagmāra 2006a. Mainīgās identitātes veidošanās asimetrija: latviešu zinātnieku pašreferences. Cimdiņa, Ausma (toim). *Latvijas un latviešu identitātes: kultūra, izziņa, komunikācija. Letonikas kongresa rakstu krājums*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija, lk 143–150.

Beitnere, Dagmāra 2006b. Pretestības tēma dzīvesstāstos. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Kultūra un vara*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 49–58.

Beitnere, Dagmāra 2007. Mīlestības tēma dzīvesstāstos. Zirnīte, Māra (toim). *Spogulis. Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts, lk 196–208.

Beitnere, Dagmāra 2008. Dzīves robežsituāciju stāsti Vārkavas ekspedīciju materiālos. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Rīga: Madris, lk 146–156.

Bela, Baiba 1997. Identitātes daudzvalsība Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5–6, A, lk 112–129.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2001. Tavaliselt mahavaikitud. Muutuv maailm apoliitilises eluloos. Jaago, Tiiu (toim). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikool & Eesti Kirjandusmuuseum, lk 132–136.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2002a. Dzīvesstāsti mutvārdu vēstures skatījumā. Lūse, Agita (toim). *Cilvēks. Dzīve. Stāstījums*. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība & Latvijas Universitātes Latviešu folkloras un mākslas institūts, lk 30–36.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2002b. Usually silenced: changing world in the apolitical life story. Jaago, Tiiu & Kōiva, Mare & Kārsna, Kairika (toim). *Lives, histories and*

identities 2: Studies on oral histories, life and family stories. Tartu: University of Tartu & Estonian Literary Museum, lk 204–210.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2003. Relationships between Personal and Social: Strategies of Everyday Life in the Process of Radical Social Changes. *Pro Ethnologia* 16, lk 9–19 (<http://www.erm.ee/?node=451&lang=est> – 27. oktoober 2009).

Bela-Krūmiņa, Baiba 2004a. Kultūras nozīme latviskās identitātes uzturēšanā un pārmantošanā trimdā. Kļaviņa, Daina & Brancis, Māris (toim). *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferences rakstu krājums*. Rīga: Nordik, lk 528–541.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2004b. *Dzīvesstāsti kā sociāli vēstījumi*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultāte (kāskirjāline doktorivāitekiri).

Bela-Krūmiņa, Baiba 2005a. Vai reģionālo identitāti var noskaidrot ar tiešiem jautājumiem. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5, lk 23–29.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2005b. Kāzas Alsungā: tradīcija un jaunrade. Kursīte, Janīna (toim). *Suitu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 87–98.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2006a. Ikdienas vēsture: pētījumu iespējas dzīvesstāstos. Kūle, Maija & Buceniece, Ella & Kūlis, Rihards & Priedīte, Aija & Podamzovs, Arnolds & Krūmiņa-Koņkova, Solveiga & Bela, Baiba & Runce, Maija (toim). *LETONIKA. Modernitāte: filosofija, kristīgās vērtības, mutvārdu vēsture Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija & Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, lk 343–359.

Bela-Krūmiņa, Baiba 2006b. Research Opportunities of Life Stories: Everyday History. *Elore* 13 (1) (http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_06/bel1_06.pdf – 27. oktoober 2009).

Bela, Baiba 2007a. Stāsta dzīve valodā: naratīvās stratēģijas Latvijas un trimdas dzīvesstāstos. Zirnite, Māra (toim). *Spogulis. Dzīvesstāsti: Vēsture. Kultūra. Sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, lk 15–33.

Bela, Baiba 2007b. Narrative and Reality. *Suomen Antropologi. Journal of the Finnish Anthropological Society* 32 (4), lk 24–33.

Bela, Baiba & Garda, Ieva 2008. The Link between Real-Life Experiences and the Latvian Literary Ballad. Bula, Dace & Rieuwerts, Sigrid (toim). *Singing the nations: Herder's legacy*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier, lk 309–316.

Bela, Baiba & Rubina, Kristīne 2006. Vēstījums par varas ielaušanos ikdienas dzīvē dzīvesstāstos. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Kultūra un vara: Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 59–64.

Bormane, Dace K. 2001. Kodu elu topograafias. Jaago, Tiiu (toim). *Pārimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikool & Eesti Kirjandusmuuseum, lk 113–119.

Bormane, Dace K. 2002. Home in the topography of life: life stories of a house. Jaago, Tiiu & Kõiva, Mare & Kārsna, Kairika (toim). *Lives, Histories and Identities 2: Studies on oral histories, life and family stories*. Tartu: University of Tartu & Estonian Literary Museum, lk 159–168.

- Bormane, Dace K. 2005a. Dzīvesstāsts kā prakse sarunai par identitāti jeb vēstošā identitāte. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5, lk 44–48.
- Bormane, Dace K. 2005b. The Homescape: Narratives of Everyday Life, History of Life and Cultivating Identity. The 7th European Sociological Association Conference, *Rethinking Inequalities, 9-12 September, 2005*. Torun: Copernicus University, lk 363–365.
- Bormane, Dace K. 2006a. Vēstījums latvieša praksē: komunikācija, vēsture, topoloģija, naratīvā identitāte. Kūle, Maija & Buceniece, Ella & Kūlis, Rihards & Priedīte, Aija & Podamzovs, Arnolds & Krūmiņa-Koņkova, Solveiga & Bela, Baiba & Runce, Maija. (toim). *LETONIKA. Modernitāte: filosofija, kristīgās vērtības, mutvārdu vēsture Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija & Latvijas Universitātes Filozofijas, lk 372–376.
- Bormane, Dace K. 2007. The Logos of Space as Cultural Paradigm in the Thinking of Life: The Landscape of Thinking. Nāriņa, Eva & Sarapik, Virve & Tomberg, Jaak (toim). *Koht ja paik. Place and location. Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics* V. Tallinn: Estonian Academy of Arts, lk 131–139.
- Camus 1990 = Kamī, Albērs 1990. Brīvības liecinieks. *Grāmata* 6, lk 5–9.
- Garda, Ieva 2005. Suitu stāsti mūsdienu folkloras aspektā. Kursīte, Janīna (toim). *Suitu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 99–104.
- Garda, Ieva 2006. Padomju totalitārās sistēmas diskurss Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Kultūra un vara: Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 74–82.
- Garda, Ieva 2008. Mutvārdu tradīcija mūsdienās: personīgās pieredzes stāsti. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Vārkava. Tradicionālā kultūra un mūsdienas*. Rīga: Madris, lk 140–145.
- Hinkle, Maija 2004. Latviskā identitāte un trimdas kultūra Amerikas latviešu dzīvesstāstos. Kļaviņa, Daina & Brancis, Māris (toim). *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferenču rakstu krājums*. Rīga: Nordik, lk 510–527.
- Hinkle, Maija 2006a. Latvian-Americans in the Post-Soviet era: Cultural factors on return migration in oral history interviews. *Elore* 13 (1) (http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_06/hin1_06.pdf – 27. oktoober 2009).
- Hinkle, Maija 2006b. Latvian-Americans in the Post-Soviet era: Cultural factors on return migration in oral history interviews. *Journal of Baltic Studies* 1, lk 48–67.
- Ķīlis, Roberts 1998. Sociālā atmiņa un nacionālā identitāte Latvijā. Ķīlis R. (toim). *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S., lk 113–130.
- Kļaviņa, Daina & Brancis, Māris (toim). 2004. *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferenču rakstu krājums*. Rīga: Norik.
- Kursīte, Janīna (toim). 2005. *Suitu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
- Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). 2006. *Kultūra un vara: Raksti par valodu, literatūru, tradicionālo kultūru*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.

Lūse, Agita 2002. Stāsts kā pieredzes atsavināšana: liecināšana harizmātiskajās draudzēs. Lūse, Agita (toim). *Cilvēks. Dzīve. Stāstījums*. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība un Latvijas Universitātes, Latviešu folkloras, mākslas un literatūras institūts, lk 126—136.

Miller, L. Robert 2000. *Researching Life Stories and Family Histories*. London, Thousand Oaks: Sage.

Milts, Augusts 1993. Mūžīgais laicīgajā: vēsture cilvēkā un tautā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 6, lk 1–7.

Milts, Augusts 1996. Garīgās vērtības cilvēku dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 50, lk 143–149.

Milts, Augusts 2001. Tautas izziņa mutvārdu vēsturē. Zirnīte, Māra (toim). *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts, lk 33–39.

Pranka, Maruta 2001. Mutvārdu vēsture kā izziņas metode socioloģijā. Zirnīte, Māra (toim). *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts, lk 178–186.

Pranka, Maruta 2002. Dzīvestāsts k pētījumu metode socioloģijā. Lūse, Agita (toim). *Cilvēks. Dzīve. Stāstījums*. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība un Latvijas Universitātes, Latviešu folkloras, mākslas un literatūras institūts, lk 23–29.

Pranka, Maruta 2005. Identitāte reģionālās attīstības kontekstā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5, lk 53–56.

Putniņa, Aivita 2002. Komunikācija un pieredze: stāsti par dzemdībām un grūtniecību Latvijā. Lūse, Agita (toim). *Cilvēks. Dzīve. Stāstījums*. Rīga: Latvijas Antropologu biedrība un Latvijas Universitātes, Latviešu folkloras, mākslas un literatūras institūts, lk 126–136.

Roberts, Brian 2002. *Biographical Research*. Buckingham: Open University Press.

Savdona, Arta 2001. Norvēģijas latvieši dzīvesstāstos. Zirnīte, Māra (toim). *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas & Nacionālās mutvārdu vēstures projekts, lk 75–85.

Skultans, Vieda 1998. *The testimonies of lives: Narrative and memory in post-soviet Latvia*. London: Routledge.

Skultans 2007= Skultāne, Vieda 2007. Mutvārdu vēstures pētīšanas nozīmīgums Latvijā. Zirnīte, Māra (toim). *Spogulis. Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts, lk 34–50.

Šūpulis, Edmunds 2006. Mutvārdu vēsture modernitātes pārvērtēšanas laikā. Kūle, Maija & Buceniece, Ella & Kūlis, Rihards & Priedīte, Aija & Podamzovs, Arnolds & Krūmiņa-Koņkova, Solveiga & Bela, Baiba & Runce, Maija (toim). *LETONIKA. Modernitāte: filosofija, kristīgās vērtības, mutvārdu vēsture Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija & Latvijas Universitātes Filozofijas, lk 336–341.

- Šūpulis, Edmunds 2007. Atmiņu politika: vēlinā sociālisma vērtējums dzīvesstāstos. *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados. Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 20. sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, lk 166–171.
- Tisenkopfs, Tālis 1993. Dzīve un teksts: biogrāfiskā pieeja sociālajās zinātnēs. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5, lk 1–8.
- Zirnīte, Māra 1993. Nacionālās mutvārdu vēstures projekts. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 12, lk 22–24.
- Zirnīte, Māra 2000. Lībieši mutvārdu vēstures avotos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 54, lk 84–95.
- Zirnīte, Māra 2001a. Dzīvesstāsti – identitātes avoti par sēliem un Sēliju. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5–6, lk 128–139.
- Zirnīte, Māra (toim) 2001b. *Spogulis. Latvijas mutvārdu vēsture*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts.
- Zirnīte, Māra 2001c. Identiteet liivlaste elulugudes. Jaago, Tiiu (toim). *Pärimuslik ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikool & Eesti Kirjandusmuuseum, lk 27–40.
- Zirnīte, Māra 2002. Livonian life stories: Source of identity. Jaago, Tiiu & Kõiva, Mare & Kärnsna, Kairika (toim). *Lives, histories and identities 1: Studies on oral histories, life- and family stories*. Tartu: University of Tartu & Estonian Literary Museum, lk 38–56.
- Zirnīte, Māra 2004. Kultūras identitātes individuālie aspekti mutvārdu vēstures krājumā. Kļaviņa, Daina & Brancis, Māris (toim). *Trimda. Kultūra. Nacionālā identitāte. Konferences rakstu krājums*. Rīga: Nordik, lk 542–548.
- Zirnīte, Māra 2005a. Mutvārdu vēstures perspektīva. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5, lk 12–22.
- Zirnīte, Māra 2005b. Suitu vēstījums dzīvesstāstu intervijās. Kursīte, Janīna (toim). *Suitu identitāte*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 123–174.
- Zirnīte, Māra 2005c. Regional Identity from the Perspective of Oral History. *Acta Balticeo-Slavica* 29, lk 196–175.
- Zirnīte, Māra 2006a. Mutvārdu vēstures avoti Letonikas pētījumos. Kūle, Maija & Buce-niece, Ella & Kūlis, Rihards & Priedīte, Aija & Podamzovs, Arnolds & Krūmiņa-Koņkova, Solveiga & Bela, Baiba & Runce, Maija (toim). *LETONIKA. Modernitāte: filosofija, kristīgās vērtības, mutvārdu vēsture Latvijā*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmija & Latvijas Universitātes Filozofijas, lk 360–371.
- Zirnīte, Māra 2006b. National Oral History – Time of Change Project. *Elore* 13 (1). http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_06/zir1_06.pdf – 27. oktoober 2009.
- Zirnīte, Māra 2006c. Konfortācija ar varu rucavnieka Miķeļa Bidiņa dzīvesstāstā. Kursīte, Janīna & Stauga, Jolanta (toim). *Kultūra un vara*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, lk 65–73.
- Zirnīte, Māra 2007a. Mutvārdu vēstures liecības konfrontācijā ar 20. gadsimta 60.–80. gadu presi. *Latvija un Austrumeiropa 20. gadsimta 60.–80. gados. Latvijas vēsturnieku komisijas raksti, 20. sējums*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, lk 146–155.

Baiba Bela

Zirnīte, Māra (toim) 2007b. *Spogulis. Dzīvesstāsti: vēsture, kultūra, sabiedrība*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts un Nacionālās mutvārdu vēstures projekts.

Zirnīte, Māra & Hinkle, Maija (toim). 2003. *Oral History Sources of Latvia: History, Culture and Society through Life Stories*. Rīga: FSI.

Summary

Life Stories in the Research of Latvian Society

Baiba Bela

Key words: biographical method, collection methods, life histories, oral history, Socialist studies

The article introduces the objectives, theoretical bases and activities of the Latvian National Oral History project, which was started in 1992. The project was defined by the prominence of life stories in the society as well as by a necessity to construct an interpretation of the recent history that would focus on individual experience. Over the past 17 years, the work of the project has resulted in establishing a remarkable life story archives, containing approx. 3,000 recordings, and more than 50 scholarly publications, issued in Latvia and abroad, that are based on the analyses of these stories. The research topics of the project and the related collecting and publication of life stories are dealt with from the biographical perspective, commonly used in sociology. Themes that address the methodological questions of life story and oral history research, the study of ethnic and religious identities in Latvia, as well as Latvian identity, cultures, and communities outside Latvia are considered more closely. The article concludes by an evaluation of the contribution of the Latvian National Oral History project, and more specifically, the collected life stories as a resource for studying Latvian society.